

JUBILEJI ANNIVERSARIES

MAG. INJA SMERDEL

Etnologinja, muzealka, raziskovalka, vizionarka ...

Barbara Sosič

293

Kako tečejo leta, se še bolj zavemo, ko se prikradejo okrogle obletnice. Tako je letos napredovala v novo, sedmo desetletje tudi naša Inja Smerdel, ki je zaznamovala delovanje Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) na prelomu v novo tisočletje, ki je bil prelomen čas tudi za muzej. Mag. Inja Smerdel je bila v SEM zaposlena med letoma 1980 in 2012, med letoma 1995 in 2005 kot direktorica, prej in potem pa kot kustosinja za gospodarske načine, promet in transport. Lahko rečemo, da je bila je prava oseba na pravem mestu ob pravem času, v katerem so do izraza prišli vsi njeni talenti, njena delavnost in ljubezen do muzeja in strokovnega dela. Njen prispevek skupaj z njeno ekipo pri viziji in izvedbi celostnega vsebinskega in prostorskega koncepta SEM, še zlasti po preselitvi na Metelkovo leta 1997, kjer je zaživel sodoben etnološki muzej, je dosežek, o kakršnem so naši predhodniki lahko le sanjali.

Z raziskavami, razstavami in objavami se je dokazala kot izjemna kustosinja, ki je nadaljevala dotedanje usmeritve muzejskih etnoloških raziskav, obenem pa iskala sodobne, celostne interpretacije dediščine. V središče je postavljala muzejske zbirke in jih proučevala vzporedno s terenskimi raziskavami in primerjalnimi tujimi študijami, kar ji je omogočalo njihovo vrednotenje in umeščanje v širši kulturni prostor, s čimer se je uveljavila v domačem in mednarodnem strokovnem okolju, in del česar je, čeprav je od junija 2012 v pokoju, še danes.

Od svoje prve zaposlitve v Posavskem muzeju v Brežicah in nato v SEM je mag. Inja Smerdel delovala poglobljeno tako na etnološkem kot na muzeološkem področju. Z letom 1980, ko se je zaposlila kot kustosinja v SEM v Ljubljani, je postalo njeno raziskovalno področje kmečko gospodarstvo. V več kot treh desetletjih se je tako posvečala zlasti gospodarsko-kulturnim prvinam, ki so bile premalo raziskane oziroma zaradi svoje navidezne obrobnosti celo povsem neraziskane. Ob snovanju razstav so jo začela vznemirjati tudi muzeološka vprašanja: tehtnejša izmed tovrstnih besedil so na primer članki *Razstava Vetrnik (Predmet-življenje) in nekaj vzporednih misli muzejske etnologije*,¹ *Etnološka razstava Kam so vsi pastirji šli-- : (miselno popotovanje*

¹ *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 1984 21 (4): 94–97.

Inja Smedel med sodelavci SEM (foto: Dokumentacija SEM).

od raziskave do razstave z uvodnim in z nekaterimi obpognimi postanki)² in Projekt, imenovan Slovenski etnografski muzej³.

Med letoma 1991 in 1995 je bila glavna urednica znanstvene periodične publikacije Slovenskega etnografskega muzeja *Etnolog*. Njena ideja je bila, da se stari glasnik muzeja in stroke prebudi iz mrtvila, in mu vrnila izvorno ime *Etnolog*.⁴

Njene temeljne študije o posameznih gospodarsko-kulturnih prvinah so naslednje:

Soseska vasi Selce,⁵ razprava o gospodarski in drugi samoupravi sošeske ene izmed vasi na Pivki (v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja), središčnega subjekta vaškega samoupravljanja, ki je oblikoval medsebojne odnose v vaški skupnosti. Etnološka monografija *Ovčarstvo na Pivki. Transhumanca od srede 19. do srede 20. stoletja ali trije »ovčarji«: etnološka razprava*,⁶ magistrsko delo, ki ga je nadgradila s privlačno razstavno vizualizacijo, kjer je poudarila, da je bil poseben odnos do ovac gibalno življenje in dela vseh, ki so ovčarili. V primerjalni študiji *Med smrtjo na krožniku in ječarsko ljubeznijo ali o ptičjem lovu v Brdih*⁷ je določila osnovne pojme in glavne značilnosti ptičjega lova na Slovenskem in nanizala spoznanja o briških ptičarjih, pticah in pasteh v prvi polovici 20. stoletja, kjer je v središče postavila odnos med človekom in pticami pevkami. Izjemna je dvojezična knjiga *Oselniki / Whetstone holders*,⁸ v kateri je predstavila muzejsko zbirko oselnikov in jo opremila s primerjalno študijo z naslovom *Oselnik. Drobna obrobna oda: delu, znanju, ustvarjalnosti, svojosti, erosu*. V njej je to obrobno orodje razkrila kot

² *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 1990 30 (1/4): 83–90.

³ *Etnolog* 1996 6: 17–58.

⁴ *Etnolog* je spet *Etnolog*. *Etnolog* 1991 1: 23.

⁵ *Traditiones* 1984 10/12: 5–34.

⁶ Koper: Lipa, 1989.

⁷ *Etnolog* 1992 2 (1): 29–78.

⁸ Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 1994.

Inja Smerdel med terenskim delom, Bohinjska Češnjica (foto: Dokumentacija SEM, 1993).

enega izmed predmetov, ki so med delom najtesneje povezani s človekom, obenem pa gospodarska in kulturna prvina z geografsko, oblikovno in tipološko raznolikostjo. Tudi to svojo razpravo je nadgradila z zanimivo razstavo.

Po končanju drugega mandata direktorovanja se je odločila, da se spet posveti raziskovalnemu delu. Tema, ki jo je vsa leta raziskovanj raznovrstnih sestavin kmečkega gospodarstva nedvomno najbolj vznemirjala, so odnosi med človekom in živalmi. Po razkrivanju razmerij človek – ovca in človek – ptica so na prizorišče stopili delovni voli: od njihovega stvarnega pomena v strukturah vsakdanjega življenja v ruralnih civilizacijah do njihovih preteklih in sodobnih metaforičnih pomenov.⁹

Ob poglobljanju v odnos med človekom in vpreženim volom se je podala v raziskavo zbirke ornih orodij SEM, ki je v dvojezični monografiji *Orala / Ploughing implements* izšla v Zbirki SEM leta 2008,¹⁰ v zadnjih letih, ko je že v pokoju, pa pripravlja monografijo o večplastnem spoznavanju in primerjalni študiji evropsko pomembne muzejske zbirke jarmov, ki bo izšla v Zbirki SEM 2024.

V vsem obdobju svojega delovanja je bila soavtorica številnih razstav, vodnikov, člankov, promocijskih zgibank, čemur je vedno pridala svoj osebni, njej lasten pečat.

Kot omenjeno, je mag. Inja Smerdel kljub zahtevnemu vodenju muzeja ves čas delovala tudi strokovno in se mednarodno povezovala v organizacije in projekte,¹¹ ki dopolnjujejo dejavnosti SEM, predvsem pa take, ki vključujejo gospodarske načine, in s tem ustvarila številne povezave, ki so SEM z zbirkami in vodenjem o njih umestile v pomembne mednarodne okvire, znotraj katerih deluje še danes.¹²

⁹ Več na: <<https://www.etno-muzej.si/sl/kontakt/inja-smerdel>> [13. 11. 2023]

¹⁰ Ljubljana : Slovenski etnografski muzej, 2008.

¹¹ Npr. NET-a, Evropska mreža etnografskih muzejev, mednarodni projekt RAPHAEL, ki je potekal pod naslovom *Skupne korenine evropskih platnenih vzorcev*, in ki ga je sofinancirala Evropska komisija, in drugi.

¹² Npr. AIMA, Mednarodno združenje kmetijskih muzejev, namenjeno spodbujanju zanimanja za vpliv kmetijstva na človeško družbo skozi stoletja.

Dolga je bila pot od ustanovitve Kraljevega etnografskega muzeja, ki je v letu 1923 z nekaj prostori zaživel v hiši Narodnega muzeja, do vzpostavitve samostojne in kompleksne zasnove muzejske hiše SEM na Metelkovi, ki je bila odprta 2. decembra 2004. Vse do tedaj muzej ni mogel v polni meri izpolnjevati svojega poslanstva, saj ni bilo ustreznih prostorov za stalno razstavo, kjer bi z bogatim predmetnim fondom interpretirali in pokazali temeljne poteze načinov življenja večinskega slovenskega prebivalstva in drugih etnij na Slovenskem, Slovencev v zamejstvu in v diaspori ter srečevanj Slovencev z zunajevropskimi kulturami. Ta možnost se je odprla prav v času direktorovanja mag. Smerdel, ki je postala glavna organizatorica obnove upravne in razstavne hiše ter depojskih prostorov. Odločitvi Vlade Republike Slovenije, da nameni kulturi južni del kompleksa nekdanje vojašnice na Metelkovi, je sledila odločitev Ministrstva za kulturo, ki je dve izmed šestih stavb s pogodbo, podpisano leta 1995 s strani tedanjega ravnatelja SEM dr. Ivana Sedeja, dalo v upravljanje muzeju. Mag. Inja Smerdel je po prevzemu vodenja muzeja zasnovala temeljno vizijo žitja in bitja SEM,¹³ ob tem pa vseskozi aktivno sodelovala pri prenovi dveh stavb nekdanje Belgijske kasarne. Šlo je za dolgotrajen proces, saj je od odprtja upravne hiše leta 1997 do odprtja razstavne hiše leta 2004 muzej deloval tako rekoč na gradbišču. Zamišljala si je novo kulturno središče sredi Ljubljane, kjer bodo ob kulturnih ustanovah sobivale umetniške akademije, in s sodelavci snovala stalni razstavi, s katerima se je uresničila več kot sedemdesetletna težnja slovenskih muzealcev po muzejskem prikazu slovenske kulture skozi oči etnologije.

Vzporedno s prenovno razstavne hiše je v SEM zorel scenarij vsebin in postavitve stalne razstave, katere prvi del, *Med naravo in kulturo*, je na ogled od leta 2006 naprej in je še zmeraj zanimiv in privlačen. Kot prekaljena in inovativna muzealka, že ovenčana z Valvasorjevim priznanjem za dosežke v muzealstvu in z Murkovim priznanjem za dosežke na področju etnologije, je mag. Inja Smerdel v dialogu s sodelavci in s skupino oblikovalcev razstave vseskozi tvorno sodelovala pri njenem nastajanju, še zlasti z muzeološkega vidika. Plod njenih idej je tako uvod v zbirke z naslovom *Predmeti življenja in predmeti poželenja* s predstavitvijo smisla zbiranja predmetov ter zgodovinskim pogledom na slovensko kulturo, ki odseva v prikazanih zbirkah, obenem pa kaže na pojav stereotipnih simbolov narodne identitete. Kot avtorica uvodne multivizije z naslovom *Kdo sem, kdo smo?* je zajela slovenski prostor skozi njena štiri etnološka območja s stavbnimi tipi, narečji, glasbo, plesi in nošo. S temo o odhajanju v bližnji in daljni svet z naslovom *Čez meje domačega kraja – moja odhajanja* je sooblikovala tudi drugi del stalne razstave *Jaz mi in drugi, podobe mojega sveta*, ki je bil na ogled od decembra 2009 do oktobra 2022.

Kot direktorica osrednjega etnološkega muzeja je bila odprta za najrazličnejše pobude, kot je npr. prošnja zamejskih Slovencev po strokovni pomoči pri dokumentiranju in knjižni predstavitvi njihovih muzejskih zbirk, s čimer se je uredilo štiri zbirke in publikacije iz knjižne serije *Zbirke s te ali one strani*. Njena ideja je bila tudi ustanovitev sklada *Muzejski čebelnjak*, s katerim se je začelo zbiranje donatorskih sredstev, namenjenih razstavnim dejavnostim muzeja.

Njena mednarodna aktivnost se je naslanja tako na njeno strokovno delo v muzeju kot na pomembne projekte. Znanje petih jezikov ji je odpiralo poti med različne tuje

¹³ Za njeno vizijo SEM glej <https://www.etno-muzej.si/files/article/0354-0316_14_Smerdel_kontrapunkti.pdf> [13. 11. 2023]

strokovnjake na muzejskem in etnološkem področju. Ob tem je objavila in predstavila v tujini najmanj 25 svojih študij in prispevkov o temah iz gospodarskih kulturnih prvin in muzealstva.¹⁴

Mag. Inja Smerdel je kot ena vidnejših osebnosti slovenskega muzealstva s svojo vizijo in delavnostjo, temelječima na ljubezni do etnologije in muzeja kot multimedijskega interpretativnega prostora, odločilno vplivala na podobo Slovenskega etnografskega muzeja in v svojem času bistveno zaznamovala slovensko muzealstvo, zato je leta 2013 za življenjsko delo prejela Valvasorjevo nagrado. Morda je bila prav to spodbuda, da ob osebnih preizkušnjah v zadnjem desetletju in veliki pozornosti do Lane, njene ljube aljaške malamutke, še zmeraj ohranja stik s stroko in nadaljuje svojo raziskavo o jarmih in delovnih volih.

Inja, ostani čila, sveža in ustvarjalna. In ponosna ob pogledu na svojo prehojeno pot.

¹⁴ Več o njenih prispevkih na <<https://www.etno-muzej.si/sl/kontakt/inja-smerdel>> [13. 11. 2023].